

Yıldız Social Science Review

Web site information: <https://yssr.yildiz.edu.tr>
DOI: 10.51803/yssr.1146878

Original Article / Orijinal Makale

Kurumsal İktisadın İktisadi Düşünceye Katkıları Contributions of Institutional Economics to Economic Thought

Fazıl KAYIKÇI¹, Mustafa KESGİN²

Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisat Bölümü, İstanbul, Türkiye
Department of Economics, Yıldız Technical University, Istanbul, Turkey

MAKALE BİLGİSİ

Makale Hakkında

Geliş tarihi: 11 Ekim 2021
Kabul tarihi: 18 Nisan 2022

Anahtar kelimeler:

Kurumsal iktisat, iktisadi düşünce,
iktisadi yaklaşımlar

ARTICLE INFO

Article history

Received: 11 October 2021
Accepted: 18 April 2022

Key words:

institutional economics,
economic thought, economic
approaches

ÖZ

İnsan davranışlarının iktisadi olay ve olgular üzerindeki etkisine yönelik ilginin son yıllarda artarak devam ettiği görülmektedir. Bu kapsamda, davranışların istikrar kazanarak, düşünceden eyleme kadar, toplumun paydaşları için tercih sınırlarını belirleyen ve bireysel eylemin çerçevesini oluşturan formel-enformel kurallar seti halini aldığı kurumlar, gerçek dünya ile uyumlu bir iktisadi düşünce sistemi geliştirilebilmesi açısından büyük önem arz etmektedir. İktisadi olay ve olgulara yönelik dinamik bakış açısıyla kurumsal iktisadi gelenek, kurumların iktisadi düzen üzerindeki etkisini farklı açılardan değerlendirerek önemli keşifler ortaya koymuş ve bu alanda büyük bir açığı kapatmıştır. Bu çalışma ile Thorstein B. Veblen'in Darvinci evrim yaklaşımını temel alarak ortaya koyduğu öncü çalışmalarla başlayan kurumsal iktisadın tarihsel serüveni, eski ve yeni kurumsal iktisat perspektifinden ele alınmıştır. Geleceğin önde gelen temsilcilerinin kurumları analize dâhil emek suretiyle iktisadi düşünceye yapmış oldukları katkılar ortaya konularak, insan davranışlarının iktisadi etkisine yönelik çalışmalara kurumsallaşmış davranış perspektifinden de bir kapı aralanması amaçlanmıştır. Buna ek olarak kurumsal geleneğin sürdürülebilmesine yönelik değerlendirmeler ele alınmış, günümüz hâkim iktisadi yaklaşım çerçevesinde söz konusu geleneğin avantajı ve dezavantajları vurgulanmıştır.

Atıf için yazım şekli: Kayıkçı, F., & Kesgin, M. (2022). Contributions of Institutional Economics to Economic Thought. *Yıldız Social Science Review*, 8(1), 52–64.

ABSTRACT

It is seen that interest in the effects of human behavior on economic events and phenomena has been increasing in recent years. In this context, institutions where behaviors become a set of formal-informal rules that determine the boundaries of choice for the stakeholders of the society from thought to action and form the framework of individual action by gaining stability, are of great importance in terms of developing an economic thinking system compatible with the real world. With its dynamic perspective on economic events and phenomena, the institutional economic tradition has revealed important discoveries by evaluating the effects of institutions on the economic order from different perspectives and closed a major gap in this area. With this study, the historical adventure of institutional economics, which started with the pioneering studies that Thorstein B. Veblen put forward based on the Darwinian evolution

*Sorumlu yazar / Corresponding author

*E-mail: fkayikci@yildiz.edu.tr

Published by Yıldız Technical University Press, İstanbul, Turkey

Copyright 2022, Yıldız Technical University. This is an open access article under the CC BY-NC license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

approach, has been discussed from the perspective of old and new institutional economics. By presenting the contributions of the prominent representatives of the tradition to economic thought through labor included in the analysis, it is aimed to open a door from the perspective of institutionalized behavior to studies on the economic impact of human behavior. In addition, the evaluations for the sustainability of the institutional tradition were discussed, and the advantages and disadvantages of the tradition in question were emphasized within the framework of today's prevailing economic approach.

Cite this article as: Kayıkçı, F., & Kesgin, M. (2022). Contributions of Institutional Economics to Economic Thought. *Yıldız Social Science Review*, 8(1), 52–64.

1. GİRİŞ

Kurumların ve formel-enformel kurallar sisteminin toplumsal refaha ve gelişmişliğe etkisi, Antik Yunan filozoflarından bu yana insanlığın düşünce dünyasını meşgul eden bir mevzudur. Toplumun fertlerinin tercih setinin belirleyen bu unsurların bir yandan siyasi ve ekonomik istikrar diğer yandan sosyo-ekonomik gelişme açısından rolü her dönem tartışma konusu olmuştur. Kurumsal iktisatçılar, ortodoks iktisadın aksine kurumları iktisadi analizin merkezine alıp hem insan doğasının hem de insan eliyle inşa edilen kurumların zaman içindeki dönüşümünü analize dâhil ederek, dinamik ve çok boyutlu bir çerçeve ortaya koymuşlardır. Farklı iktisadi düşünce sistemlerinin ve farklı disiplinlerin keşifleri de dikkate alınarak hayata geçirilen bu alternatif düşünce sistemi, gerçek dünya ile teori arasındaki bağların daha güçlü kurulmasını amaç edinmiştir.

Kurumsal İktisat, farklı düşünce ve anlayıştaki birçok araştırmacının, geniş bir perspektiften disiplinlerarası bakış açılarıyla beslenmiş ve bu çerçevede geçmişten bugüne büyük bir dönüşüm geçirmiştir. Bu dönüşüm sürecinde bir yandan ana akım iktisada alternatif oluşturma çabası söz konusuken öbür yandan onu da kapsayan bütüncül bir anlayış göze çarpmaktadır. Kurumsal iktisadın tanım ve kapsamının belirsizliği diğer iktisadi yaklaşımlar ile olan ilişkisi üzerinde de kendini açıkça göstermektedir.

Bu çalışmayla kurumsal iktisadın, iktisadi düşünce için devrim olarak tanımlanabilecek katkılarını bir kapı aralanması amaçlanmaktadır. Bu çerçevede kurumsal iktisadın geçmişten günümüze yaşadığı dönüşüm süreci ve bundan sonraki muhtemel rotasına ilişkin öngörüler ele alınacaktır. Zira ortodoks iktisadın klasik fizikten beslenen düşünce sistemine alternatif olarak biyolojinin evrim anlayışını temel alan kurumsal iktisadi düşünce, başlangıcından bu yana kendi içinde de büyük bir dönüşüm yaşamıştır.

Kurumsal iktisadın Veblen'in ortodoks iktisada yönelik eleştirileri ve hâkim paradigmaya alternatif oluşturma çabasıyla başlayan serüveninin, takipçileri tarafından mevcut görüşleri de kapsayan bir düşünce sistemine dönüşerek süregeldiği görülmektedir. Özellikle Büyük Buhran ve II. Dünya Savaşı dönemlerinde kurumların iktisadi analizdeki yerine dair azalan ilginin yeni kurumsal iktisatla birlikte yeniden yükselişe geçtiği görülmektedir. Bunda yeni ku-

rumsal iktisadın analizlerinde hâkim iktisadi anlayışla benzer bir yöntem tercih etmesinin ve kurumları analize dâhil ederek ana akım iktisadın çerçevesini genişletmesinin etkili olduğu söylenebilir. Bu yönden bakıldığında yeni kurumsal iktisadın kurumsal iktisat ile ana akım iktisat arasında bir köprü vazifesi gördüğünü söylemek yanlış olmayacaktır.

Günümüzde sosyal bilimlerde yaşanan dönüşüm, bireysel ve toplumsal davranışların iktisadi düzene etkilerine yönelik artan ilgi, analizin merkezine kalıplaşmış davranışları ve ortak kabulleri alan kurumsal iktisat için de önemli bir fırsat doğurmuştur. Ayrıca gelişen teknoloji ve analiz tekniklerinin çok daha karmaşık olayları ve veri setlerini tahlil etmeye imkân tanınması araştırmacıların işini kolaylaştıran bir unsur olmuştur. Yaşanan bu gelişmeler kurumsal iktisadın geleceğini belirleyen önemli gelişmeler olarak görülmektedir.

2. THORSTEIN B. VEBLEN VE ÇAĞDAŞLARI: İLK KURUMSALCILAR

Veblen'in öncü çalışmaları ile başlayan, John R. Commons ve Wesley C. Mitchell'in katkılarıyla şekillenen ilk dönem analizleri hem akademik camiada hem de siyasi çevrede oldukça önemli bir yer edinmiştir. Bunda evrim temelinde açıklanmaya çalışılan insan davranışlarının ve bireyin tercih kümesini belirleyerek, toplumsal yapıyı doğrudan etkileyen hukuk, sosyoloji, psikoloji ve etik gibi disiplinlerin iktisadi analize dâhil edilmesi şüphesiz önemli rol oynamıştır. Ayrıca söz konusu analizlerin politikacıların faaliyetlerini de ilgilendirmesinin ve onlar için bir eylem alanı oluşturmasının da bu noktada etkisinin olduğu söylenebilir.

Kurumsal iktisat denildiğinde ilk akla gelen yazar kuşkusuz Veblen'dir. Veblen, iktisadi mevzisini inşa, hâkim iktisadi düşüncenin nasıl bir mantıksal zemin üzerine inşa edildiği ama aslında nasıl olması gerektiğinin tasvirini yapmak suretiyle, kendi düşünce sisteminin temel dayanağını oluşturarak başlamıştır. Veblen'e göre klasik iktisadın temsilcilerince iktisat teorisinin ele alınan tüm formülasyonlarında, soruşturmanın söz konusu olduğu insani materyal hedonistik olarak; yani, pasif ve değişmez bir şekilde tasarlanmıştır. Modern antropolojik araştırmalarla yeniden yorumlanan psikoloji biliminin ise insan doğasına dair farklı bir anlayış ortaya koyduğunu ifade eden Veblen, insan dav-

ranışlarının temelinde sadece çevresel güçlerin patikasında doyurulması gereken bir arzular demetinin değil, daha çok bir eylemi açıklamaya yönelik idrak ve ifadeyi arayan, tutarlı bir yetenek ve alışkanlık yapısının yattığını belirtmiştir. Eylem, maddi koşullar altında toplanmış, kişinin kalıtsal özelliklerinin ve geçmiş deneyimlerinin bir ürünüdür. Birey için doğru olan, içinde yaşadığı topluluk için geçerli olandır ve tüm iktisadi değişim, topluluğun bütünündeki değişimdir. Olayların akışındaki meşru bir eğilim kavramı, evrim dışı bir önyargıdır. Evrimsel bakış açısı, iktisatta veya başka bir araştırma dalında olsun, kesin normallik bağlamında doğal yasaların formülasyonuna yer bırakmaz (Veblen, 1898a, s. 389-392). Bu ifade, Veblen için belli bir ölçüde sosyal bilimlere ilişkin deterministik yaklaşımın reddi anlamına gelmektedir.

“Geleceğin belirsizliği”, klasik ve neo-klasik iktisadın klasik fizikten beslenen düşünce dünyasının yerine, evrimsel biyolojiden beslenen bir teori inşa etme çabasında ki Veblen’in iktisadi anlayışının belki de en önemli özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Veblen’e göre geleceğin tahmin edilebileceği veya hesaplanabileceği varsayımı gerçekleşmeyecek bir söylemdir. Geçmiş tecrübelerle şekillenen teoriler ancak o ana kadarki süreci açıklayabilecektir. Geleceğe ilişkin tahminler geçmişin gerçeklerine dayanıyor olacak, ancak zaman içerisinde tahmin edilen geleceğe ilişkin gerçeklik değişmeye devam edecektir. Bu durum tahmin ile gelecek zamanın gerçekliği arasında zaman tutarsızlığı ortaya çıkaracaktır (Veblen, 1925, s. 48). Günümüz kurumları, bugünün yaşam gayesi için bütünüyle değil ancak her daim ve doğal olarak bir ölçüde yanlıştır. Çünkü kurumlar, yaşam şekillerinin, geçmişteki gelişmenin belli bir noktasında hâkim olan duruma kısmen yetersiz uyumunun bir sonucudur (Veblen, 2016, s. 184).

Veblen, kendi teorik inşasının asli unsuru ve ana figürü olan “insan”a ilişkin yapmış olduğu betimlemelerle de iktisadi düşünceye önemli katkılarda bulunmuştur. İnsanın harcadığı emek ile ihtiyaçlar arasında denge kurarak mümkün olduğunca az çaba ile maksimum tatmininin sağlama çabasında olduğunu belirten Veblen’e göre, evrimsel bir kültür şeması içerisinde değerlendirildiğinde, kendi türü, doğa ve başka türlerle sürekli rekabet içerisindeki insan rutin çalışmaya değil, rekabetçi bir mücadeleye yatkındır (Veblen, 1898b, s. 187-191).

Veblen’in rekabetçi ama diğer taraftan da yaşam araçlarının temini noktasında çalışmayı eziyet gören insanı, en açık anlatımla “aylak sınıf” tanımında karşımıza çıkmaktadır. Veblen’e göre, soylular, din adamları ve onlara eşlik edenlerden oluşan aylak sınıf, ilkel yabancılık dönemindeki barışçıl yaşamdan, barbarizme geçiş sürecinde tedrici olarak ortaya çıkmıştır (Veblen, 2016, s. 10-14). Aylak sınıfın en önemli psikolojik dışı vurumu olan gösterişçi tüketim adeta aylak sınıfın tamamlayıcısı niteliğindedir. Veblen’e göre tüketimdeki farklılaşma maddi güç kavramının ortaya çıkışından da eskiye, yağmacı kültürün başlangıcına kadar

gitmektedir. Tüketim farklılaşması başta törenselleşmiş bir karaktere sahip iken sonraki dönemde birikmiş mal farkına yani servete göre şekillenmiştir. Efendilik alameti olan yaşamın lüks ve konforu aylak sınıfa aittir. Toplumun diğer fertleri için yaşamın zorunlu ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olarak gerçekleşen tüketim, aylak sınıf için statü göstergesidir. Bu ayrışma topluluk büyüdükçe sınıf ayrımını doğurmuş ve aylak sınıfı saygınlık olarak toplumsal standart ve normların belirleyicisi ve toplumsal yapının zirvesi haline getirmiştir. Ayrıca, her bir sınıf, otorite olarak kabul ettiği kendinden daha yüksek bir sınıfta öykünmekte ve enerjisini bu uğurda harcamaktadır (Veblen, 2016, s. 67-79).

Veblen, kurumsal ve toplumsal değişim noktasında mevcut konumundan memnun ve onu koruma gayretinde olan aylak sınıfın, muhafazakâr ve değişimin direnç noktası olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde toplumun en zayıf kesimi de tüm enerjilerini ancak gündelik ihtiyaçlarını sağlamaya yöneltmekte ve değişime karşı bir talep oluşturmamaktadırlar. Değişim talebi mevcut konumundan rahatsız ve aylak sınıfın yaşamına gıpta eden orta sınıftan gelmektedir (Veblen, 2016, s. 173-185). Tilman, Veblen’in kurumsal değişim teorisinin yalnızca değişime vurgu yapmaktan öte hızı ve yönünü tasvir eden normatif bir tarafının varlığına dikkat çekmiştir. Giderek ritüel haline alan ve taklide dönüşen yağmacı kurumlar refahı artırmazken bilimsel merakı, yetkin işçiliği ve fedakar davranışı kolaylaştıran kurumların, insan varlığının genel amaçlarını karşılaması daha olasıdır (Tilman, 1987, s. 688). Brette’e göre ise Veblen’in değişim teorisinde teknolojik ilerleme ne kadar önemli olursa olsun, kurumsal değişim sürecinde bir ara değişkenden başka bir şey değildir. Değişimin asıl itici gücünü oluşturan insan ve onun davranışsal belirleyicileridir. Veblen, teknolojik ilerlemeyi, kendini kurumsal bir bağlamda ifade eden işçilik içgüdüsünün bir ürünü olarak görür ve kurumsal değişim, teknik, içgüdüsel ve kurumsal faktörler arasındaki etkileşimlerin dinamik bir etkisi olarak ortaya çıkar. (Brette, 2003, 463-468).

Veblen’in iktisadi kurgusunda önemli yer tutan bir diğer konu ise endüstriyel faaliyetlerdir. İşçi-işveren, işveren-rakipler ve tüm bunların devlet ile olan ilişkileri bu kapsamda değerlendirilmektedir. Bu çalışmalarda özellikle “sabotaj”, “endüstrinin kaptanları” ve “finansın kaptanları” kavramları öne çıkmaktadır.

Veblen’e göre, mevcut endüstriyel tesis ve işçilerin üretken kullanımına yönelik sabotaj yolunda kısıtlamalar olmadan, fiyatların makul bir süre boyunca, makul seviyede, karlı bir şekilde muhafazası olası değildir. Karlı bir piyasayı sürdürmek için, üretim oranının ve hacminin ticari olarak kontrol edilmesi kaçınılmazdır. Yeni mekanik endüstriyel düzenin aşırı seviyede üretken olduğunu ifade eden Veblen’e göre, üretimin hızı ve hacmi, mevcut kaynakların, ekipmanın ve insan gücünün çalışma kapasitesine veya toplumun tüketilebilir mal ihtiyacına değil, pazarın ihtiyaçlarına göre ayarlanmalıdır (Veblen, 1921, s. 7-9).

Veblen, 18. yy.dan itibaren üretim faktörlerinin toprak, emek ve sermaye üzerine kurgulandığını ancak tüm üretken endüstrilerin vazgeçilmez temeli, geçmiş deneyimlerden elde edilen ortak bilgi stoku “endüstriyel sanat”ın, toplumun bölünmez bir mülkiyeti olarak tutulup aktarıldığını, bu nedenle de göz ardı edildiğini ileri sürmüştür. Veblen’e göre, göz ardı edilen bir diğer önemli unsur da girişimcilerdir. Teknolojide yaşanan hızlı dönüşümün ve yeni yatırım fikirlerinin üretime katkısıyla, verimli kapasitede yaşanan sürekli ilerleme dikkate değer bir sonuç yaratmış ve bunda payı olan ve Veblen’in “endüstrinin kaptanları” olarak tanımladığı kesimin toplumdaki gücü ve nüfuzunu arttırmıştır. Başlangıçta kabaca endüstriye yön veren mucitler olarak kabul edilebilecek bu kesim, zaman içerisinde maden ocağı ve gemi sahiplerinin yanı sıra, tüccarlar ve bankacıları da kapsayarak genişlemiştir (Veblen, 1921, s. 27-32).

Veblen’e göre, modern endüstriyel sistemin gereği gibi çalışması, ihtiyaçların belirlenmesi ve kaynakların kullanımının sektörün içinden gelen uzmanların kontrolünde, doğal sürecinde gerçekleşmesine bağlıdır. Herhangi bir yatırımcının özel kazancı göz önüne alınarak işleyişin engellenmesi veya yönlendirilmesi kaçınılmaz olarak sistemin aksamasına yol açacaktır. Finansın kaptanlarının ve kamu otoritesinin kararlarının kaynakların yanlış yönlendirilmesine ve etkin kullanılmamasına neden olduğunu ifade eden Veblen, endüstriyel politika ve yatırım kararlarının, ticari önyargıya dayanmayan üretim mühendislerinin takdirine bırakılması gerektiğini belirtmiştir (Veblen, 1921, s. 52-55).

Veblen, kredi ve fiyatlar üzerine yapmış olduğu değerlendirmede, neo-klasik yaklaşıma göre, arz-talep ilişkisine bağlı olarak, dışarıdan herhangi bir müdahale olmaksızın, piyasa dinamiklerinin dengeye dönüşü sağlayacağı fikrine karşın sistemin kendisinin dengesizliğin asıl nedeni olabileceğini öne sürmektedir. Genel fiyatlardaki yükselişin, refah veya spekülasyon ileme döneminin neden olduğu kredi artışından kaynaklanması, durumun doğasından beklenebilecektir (Veblen, 1905, s. 461-462).

Hâkim iktisadi geleneğe ilişkin değerlendirmesinde Veblen, bilimsel araştırmalarda kesin nesnel ölçüm ve hesaplamalara olan ilgi nedeniyle öne sürülen varsayımların gerçek dünya ile bağları zayıflattığını, bu nedenle mevcut ekonomist kuşağın, kapsamlı bir teorik sistem oluşturması ihtimalinin düşük olduğunu ileri sürmüştür. Veblen’e göre asıl soru “şeylerin statik bir durumda nasıl dengeye geldiği?” değil, “nasıl devamlı olarak büyüdüğü ve değiştiği?” olmalıdır. Ancak bu soruya cevap verme çabası da mevcut bilgi birikimi, tecrübe ve inancın statik dünyasında şekillenecek ve hakikati ortaya koyma noktasında yetersiz kalacaktır (Veblen, 1925, s. 49).

Kurumsal iktisadın ilk döneminde önemli katkılarda bulunan bir diğer iktisatçı Commons’tur. Veblen’in mevcut iktisadi anlayışa yönelik ortaya koyduğu muhalif duruştan farklı olarak Commons hem tüm iktisat literatürünü hem de farklı disiplinleri analize dâhil eden kapsayıcı bir yakla-

şım sergilemiştir. Bu doğrultuda genellikle iktisat, hukuk ve etik arasındaki ilişki üzerinde durmuştur.

John Locke, emeğin kendi ürününe ilişkin hakkından türetilen “doğal yaşam, özgürlük ve mülkiyet hakkı” kavramlarını temel alarak fikirlerini, tek değer kaynağı olarak bir Emek teorisi üzerine kurduğunu belirten Commons, Locke’un Hukuk, Ekonomi ve Etiği tek bir kavram olan Emek’te birleştirdiğine vurgu yapar (Commons, 1934, s. 25-26). Commons, iktisat, hukuk ve etik arasındaki ilişkiyi açıklamadaki temel sorunun, ortak bir faaliyet birimi belirlenmesi olduğunu, hukuk ya da etiğin zorunlu olarak dışlandığını, çünkü iktisadi birimler arasındaki ilişkilerin, insanla doğa arasında kurulduğunu belirtmiştir. Oysaki hukuk, ahlak ve geleneğin bu ilişki ile hiçbir ilgisi yoktur. Ancak mal ve hizmetlerin fiziksel değişimine dayanan saf bir iktisat teorisi oluşturmak için mülkiyet ile sahip olunan malların aynı olduğu varsayılarak bu sorun görmezden gelinmiştir (Commons, 1934, s. 56).

Commons, Locke’un fikirlerinin basit fiziksel nesnelere kopyaları olarak başladığını, iktisat içinse bu nesnelere mallar ve birey olduğunu belirtmiştir. Sonrasında, daha karmaşık bir şekilde madde, ilişki ve yöntem hakkındaki görüşlerin derlemeleri haline gelen bu fikirlerin, iki yüz yıl boyunca iktisadi teorinin kavramları olarak kaldığını ifade etmiştir. Fakat Commons’a göre eğer zihin kendisi bir faaliyet birimi ise, o zaman aslında kendi fikirlerini yaratır. Bu kapsamda fikir gerçekliğin bir kopyası değil, yaşamımızı ya da zenginleşmemizi sağlayan yararlı bir hayaldir (Commons, 1934, s. 93).

Commons’a göre hukuk, iktisat ve etik arasındaki ilişki probleminde aranacak en üst düzey birimin, mülkiyet temelli, karşılıklı bağımlılık içerisindeki çelişkili çıkarların bir birimi olmalıdır. Zira insanın insanla ilişkisi, çatışma kadar bağımlılık eksenlidir. Ayrıca bu nihai birim, yalnızca sürekli olarak kendini tekrar eden değil, aynı zamanda katılımcıların şu anda ve geçmişte olduğu gibi gelecekte de tekrar edeceğini bekledikleri bir birim değildir (Commons, 1934, s. 57).

Commons, iktisat teorisinin beş temel kavramından dördünün (kıtlık, gelecek, gelenek ve egemenlik) hukuk bilimi için de işlevsel olduğunu, beşinci kavram verimliliğin bu bilimi fizik bilimleriyle birleştirdiğini belirtmiştir. İktisat biliminin hukuk bilimi ile koordineli bir şekilde ilerlemeyip fizik bilimiyle özdeşleştirilmesini ise klasik iktisadi düşüncenin maksimum mutluluğun ancak maksimum üretim, yani maksimum verimlilik ile sağlanabileceği görüşüyle ilişkilendirmiştir. Klasik iktisat bireyi geçersiz kılamayacağı doğal yasalara tabi bir varlık olarak görmektedir ve kıtlık ilkesinden türetilen “arz ve talep kanunu” bu türden bir fiziksel güçtür. Fakat iktisat biliminin yapması gereken umut, korku, beklenti gibi insani özellikleri ile insanı bir bütün olarak ele alması, onun iradesine ve tercihlerinde etkili olan faktörlere odaklanmasıdır (Commons, 1996a, s. 331-337).

Commons, evrim sonucu ortaya çıktığını belirttiği bilinç üzerinde de durarak bilincin sosyolojik bir tercih unsuru olduğunu ileri sürer. Doğal seleksiyonda, bireylere baskı yapan fiziksel bir ortam vardır ve sadece bu baskıyı sürdürmek için uygun olanlar hayatta kalır. Toplumsal seleksiyonda ise toplum birey ile fiziksel çevre arasına girer ve birey tek başına toplumsal baskıyı taşıyacak şekilde hayatta kalır. Bu baskı, özellikle aile, devlet ve mülkiyet olmak üzere dil ve sosyal kurumların eğitim araçlarıyla bireye ulaşır. Commons'a göre toplumsal seleksiyon özel mülkiyet ile başlamaktadır ve toplumsal evrim bir yanda özgürlük ve fırsatın, diğer yanda kişiliğin evrimidir (Commons, 1996a, s. 43-45).

Commons'ın iktisadi düşüncesinde öne çıkan kavramlardan biri de "isteklilik"tir. Her bilim, karmaşık faaliyetlerini en basit ve en evrensel ilkelere indirgeme çabasıdır. Politik iktisat için düşünüldüğünde nedenin, etkinin veya amacın en basit ve dolayısıyla en az belirgin benzerliği istekliliktir. Commons'a göre isteklilik, yalnızca insan davranışı deneyiminden elde edilen bir sebep, sonuç veya amaç benzerliğidir. İsteklilik iktisadında dört disiplinli bir hipoteze ihtiyaç duymakta olduğumuzu öne süren Commons, bu disiplinleri psikoloji, hukuk, iktisat ve fizyoloji olarak belirtmiştir (Commons, 1934, s. 94-95).

Endüstrinin yapısına ve işgücüne ilişkin değerlendirmelerinde ise Commons, bilimsel yönetim ve mühendisliğin etkileri üzerinde durarak, işgücünün psikolojik ve sosyolojik arka planına dikkat çekmiştir. Bu yönüyle iktisadi düşünceye yönelik, mekanik unsurlardan beşeri unsurlara bir kaymadan söz konusudur. Commons'a göre, işçinin yaşam standardı ve ortak olduğu sınıfın gelenekleri tarafından belirlenen asgari yaşam maliyetleri vardır. Mühendis her işçiye ayrı bir birey olarak davranır ve üretime katkısını dikkate alır. Bilimsel yönetim de bireyi seçerek daha fazla kazanmanın teşvikini sunar. Onu kendini tanımladığı gruptan ayırır ve birbirleriyle rekabet halinde olduklarını unutulmaz kılar. Ancak bu noktada Commons'ın dikkat çektiği işçi ve işveren arasındaki bir başka ilişki olan "goodwill (iyi niyet)" kavramı da dikkat çekicidir. İyi niyet, ceza veya fedakârlık olmaksızın seçim sürecine ilişkin alternatifler ve özgürlüklere dair rekabetçi bir ikna yöntemidir. Özgürlüğün kaynağıdır ve özgürlük genişledikçe önem kazanır. Müreffeh zamanlarda, alternatiflerin sayısı çok fazla olduğunda devir hızı artarken, zor zamanlarda azalır. Buna bağlı olarak müreffeh zamanlarda, işçiler üretimlerini azaltırken, zor zamanlarda daha çok çalışma gayretinde olurlar. Bu, modern endüstrinin ve emeğin arz-talep teorisinin tuhaf paradoksudur. İyi niyet bir anlamda bu kısır döngüden bir çıkış noktasıdır (Commons, 1919, s. 9-25). Commons bu bakış açısıyla endüstride etkin ücret görüşüne kapı aralamıştır.

"Goodwill (şerefiye)" kavramı literatürde ayrıca daha geniş bir perspektiften kâr yaratan veya ileriye dönük olarak kar yaratması beklenen maddi olmayan ticari mülk (ticari unvan, marka vb.) veya mevcut bir hak (patent, telif

vb.) olarak da kullanılmıştır (Endres, 1985, s. 638). Veblen ve Commons şerefiyenin ekonomik etkileri konusunda ayrıştığı görülmektedir. Veblen, iyi niyet kârının sömürücü olduğu, işçilik olmadan elde edildiği ve rekabet koşullarını engelleyerek haksız kazanç doğurduğuna inanmaktadır. Buna karşın Commons'a göre şerefiye ikna gücü, müzakerre ve engelleme yetkisinin makul ve imtiyazsız bir şekilde kullanılmasının sonucudur. Bu perspektiften bakıldığında riskten kaçınan tüketicilere nispeten bir miktar güvenlik sağlayan geleneksel davranışın sonucu olup piyasa mübadelesinde karşıt çıkarları uyumlu hale getiren soyut bir olgudur (Endres, 1985, s. 638).

Commons'ın, endüstriye ve işgücüne yönelik bu değerlendirmeleri emek piyasasının işleyişine ve arka plandaki dinamiklere yönelik önemli katkılardır. Teknolojik ve bilimsel ilerlemelerin gelişmenin teşvik edici unsuru olduğuna ve işçi sınıfının refah veya durgunluk dönemlerindeki davranışlarının temelindeki psikolojik arka plana yapılan vurgu oldukça dikkat çekicidir.

Commons fiyatlar ve krediler arasındaki ilişkiyi de dikkate alarak da bir takım öngörü ve önerilerde bulunmuştur. Hiçbir ekonomistin genel fiyat seviyesinin tam olarak istikrara kavuşabileceğini söyleyemeyeceğini belirten Commons, analizine fiyatların en mükemmel şekilde dengelenmesi durumunda bile, genel seviyedeki dalgalanmaların her zaman varlığını sürdüreceği ön kabulüyle başlamıştır. Bu doğrultuda fiyatların istikrara kavuşturulması ile kastedilenin aslında, genel fiyat seviyesinin aşırı dalgalanmalarından kaçınmak için "genel kredi durumunun" dengelenmesi olduğunu belirtmiştir (Commons, 1925, s. 45-46).

Commons, Federal Rezerv Kurulu ve rezerv bankalarının, amaçlarını yerine getirmek için, reeskont oranı ile sadece kredinin fiyatını değil, aynı zamanda açık piyasa işlemleri yoluyla doğrudan kredinin arzını da etkilemesi gerektiğini öne sürmüştür. Bu sayede genel kredi durumunun istikrarının sağlanabileceğini ve bunun da genel fiyat seviyesinin nispi istikrarı anlamına geleceğini ifade etmiştir. Ancak bunun para üzerindeki faiz oranının istikrarı anlamına gelmeyeceğini belirten Commons hem ucuz paraya hem de sabit bir fiyat seviyesine aynı anda sahip olunamayacağını belirtmiştir (Commons, 1925, s. 50-51).

Commons'a göre, modern kapitalizm yatırımların güvenliği üzerine inşa edilmiştir. Servetin kaynağı, emek, yönetim ya da makine değil kredi sistemidir ve kredi sistemi geleceğe güvenin ürünüdür. Diğer taraftan yatırım güvenliğine dayalı olan kapitalizmin, iş güvenliğini sağlamadığını öne süren Commons, modern sosyalizmin doğuşunu buna bağlamıştır. İşçileri çalışmaya iten şeyin kapitalizm değil yönetim olduğunu ve bunun da geleceğe güvenle değil işsiz kalma korkusuyla ilgili olduğunu öne süren Commons, sosyalistlerin söylediklerinin aksine kapitalizmin kendini iyileştirebileceğini, bunun yolunun da iş güvenliğini sağlamaktan geçtiğini belirtmiştir (Commons, 1996b, s. 285-286).

Kurumsal iktisadın ilk dönemine yön veren bir diğer iktisatçı ise Mitchell'dir. Yöntem olarak kurumsal iktisadın bu dönemdeki diğer iki önemli temsilcisi Veblen ve Commons'dan farklı bir yol tercih eden Mitchell, çalışmalarında istatistiki verilere önemli bir yer vermiştir. Akademik çalışmalarda bulunduğu döneme ait Amerikan milli gelir hesaplarına, doların tarihsel seyrine, yasal mevzuata ilişkin düzenlemelere ve piyasadaki gelişmelere (fiyatlar, ücretler, kira gelirleri, karlar, faizler vs.) ilişkin çalışmalarda bulunmuş, ülkeler arasında karşılaştırmalar yapmıştır (Mitchell, 1903; Mitchell, 1913; Mitchell, 1966; Mitchell, King, Macaulay ve Knauth, 1921).

Mitchell, iktisadi analizlerini sınırlı rasyonalite ve belirsizlik varsayımları üzerine inşa etmiş, endüstriyel ve ticari faaliyetlerin yönlendirildiği planların rasyonalitesi ile söz konusu planların yürütülmesi esnasındaki faaliyetlerin ve tüketim davranışının rasyonalitesini birbirinden ayrı tutmuştur. Mitchell'e göre, endüstriyel ve ticari faaliyetlere yönelik planların hayata geçirilmesi esnasında alışkanlık, öneriye yatkınlık, taklit eğilimi, içgüdüler gibi psikolojik faktörler etkilidir. Tüketim davranışı ise geçici hevesler, fiyatlar konusunda dikkatsizlik, kalite hakkında yetersiz bilgi, tercih alışkanlıklarına yönelik patika bağımlılığı, öneri ve öykünme, taklit veya moda uyma içgüdüleri gibi psikolojik faktörlerin etkisi altındadır. Bu doğrultuda, iktisadi analizlerde rasyonellik yerine sınırlı rasyonellik varsayımının tercih edilmesi iktisadi hakikatleri keşfetme ve açıklama çabası için daha isabetli olacaktır (Mitchell, 1910, s. 200).

Mitchell'in çalışmalarının merkezinde iş çevirimleri yer almaktadır. Mitchell, kar arayışının olduğu her ekonomide, iktisadi faaliyetin sunduğu tekrar eden aşamaların bir döngü içerisinde olduğunu belirtmiştir. Refah dönemi krizle kesilir ve depresyona dönüşür, depresyon bir süre daha derinleşir ancak nihayetinde başka bir döngünün başlangıcı olan yeni bir faaliyet canlanmasına yol açar. Mitchell'e göre, bir iş döngüsü teorisi, sürekli döngü içerisindeki kümülatif değişikliklerin tanımlayıcı bir analizi olmalıdır. Süreçlerin benzerliğine rağmen her döngünün temelde benzersiz bir olaylar ve benzersiz bir açıklama gerektirir. Çünkü her döngü benzersiz öncül olaylar serisinin sonucudur. Bu doğrultuda iş çeviriminin tanımlayıcı analizinin amacı, her canlanma, refah, kriz veya depresyon döneminde ortaya çıkan dizileri aramak olmalıdır (Mitchell, 1913, s. 449-450). Tekel kontrolünün genişletilmesi, endüstrinin entegrasyonu, ücretlerin standartlaştırılmasıyla emeğin örgütlenmesi ve iş dünyasının maddi, siyasi veya sosyal ortamdaki değişiklikleri karşılamak için yeniden ayarlanması gibi gerçekleşen her kapsamlı değişim, muhtemel yeni değişim için temel oluşturmaktadır (Mitchell, 1913, s. 583).

Mitchell'e göre, tekrarlanan refah ve depresyon döngüleri ile "iş ekonomisi" olarak tanımlanabilecek karmaşık iktisadi örgütlenme biçimleri arasında organik bir bağ vardır. Para ekonomisi geliştikçe, üretim hane için üretim veya küçük üreticilerden, büyük çaplı işletmelere kaymaktadır ve

iş döngüleri de en çok tam teşekküllü işletmelerin egemen olduğu endüstrilerde yaygındır (Mitchell, 1966, s. 182). Bu çerçeveden bakıldığında iş çevirimleri kapitalizmin ve sanayi toplumlarının temel bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mitchell, modern şirketlerin yükselişine ilişkin de iki önemli konuya dikkat çekmiştir. İlk olarak bu yeni kurumsal örgütlenme biçimi, ticari işletmelerin liderliğini ilgili taraflar arasında teorik olarak bölüştürürken, uygulamada gücün merkezileştirilmesini mümkün kılmıştır. Finans ve endüstrinin kaptanları, binlerce yatırımcıdan çektiği sermaye ve çoğu zaman aralarında kurdukları ittifaklarla nüfuz alanlarını ve servetlerini arttırarak güç ve iktidarlarını pekiştirmişlerdir. İkincisi ise vekil konumundaki yöneticilerin buldukları konumu ve sahip oldukları bilgiyi kullanarak işletmenin veya diğer paydaşların zararı pahasına kendileri için kazanç sağlama fırsatı bulmasıdır (Mitchell, 1913, s. 33-34). Bu durum asimetrik bilgi ve asil-vekil sorununa yol açmıştır.

Mitchell'de kredi kuruluşlarının, çok dikkat çekmese de iktisadi faaliyetin yönü açısından önemli bir belirleyici olduğunu ifade etmiş, nelerin üretileceği veya hangi alanlarda yatırım yapılacağı konusunda bu kuruluşların tercihlerinin önemli rol oynadığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra, söz konusu kuruluşların her zaman rasyonel kararlar veremeyeceği, kredi talep edenler hakkında tüm kontrol ve değerlendirmelere rağmen yeterli bilgiye sahip olunamayacağı veya duyguların etkisine maruz kalılabileceğini vurgulamıştır. Bu nedenlerle ortaya çıkan ve piyasaları etkileyen aşırı güven ve mantıksız çekingenlik dalgaları Mitchell'e göre iş çeviriminin en karakteristik özellikleri arasındadır (Mitchell, 1913, s. 35).

Genel olarak bakıldığında Mitchell'in çalışmalarının öncüllerinden farklı olarak daha sınırlı bir kapsam çerçevesinde oluşturulduğu ve kurumların sınırlı bir rolü üzerinde durulduğu görülmektedir. Veblen'in kapsayıcı bakış açısı ve Commons'ın çok disiplinli ve/veya disiplinler arası yaklaşımına Mitchell'de rastlanmamaktadır. Buna karşın söz konusu kısıtlı çalışma alanında daha ayrıntılı analizler ortaya konulduğu görülmektedir.

3. KURUMSAL İKTİSADIN DURAKSAMA DÖNEMİ VE YENİ KURUMSAL İKTİSADIN DOĞUŞU

1929 krizi ve ardından yaşanan II. Dünya Savaşı iktisadi düşüncede de önemli dönüşümlere yol açmıştır. Kurumsal iktisat cephesinden bakıldığında, bu dönüşüm süreci kurumsal iktisada yönelik akademik ilginin azaldığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Rutherford'a göre kurumsal iktisadın başlangıçtaki konumunu kaybetmesinde etkili olan nedenlerin ilki özellikle "modern psikoloji"de olması gereken temelleri tam olarak saptayamadığı için, erken dönem vaadini yerine getirememesidir. 1920'lerin ortalarından sonra psikologlar içgüdü/alışkanlık yaklaşımını giderek daralan ve iktisat için uygun

bir temel olarak görülmesi zorlaşan davranışçılık lehine terk etmişlerdir. Bu dönüşüm, kurumsal hareketin başlangıcında önemli rol oynayan yeni psikolojik yaklaşımlarla olan bağlantının sürdürülememesine yol açmıştır. İkinci önemli neden kurumsalcıların, sosyal normlar, teknolojik değişim, yasama ve yargı kararları, işlemler ve ticari girişim biçimlerine (mülkiyet hakkı ve kontrol haricinde) yönelik teorilerini Veblen ve Commons'ın ötesine taşıyamamış olmaları, iş döngüleri ve kamu hizmeti düzenlemesi gibi siyasi konularla sınırlı kalmalarıdır. Üçüncüsü ise 1930'lu yıllardan itibaren ekonometri alanındaki gelişmelerin de katkısıyla ana akım iktisatta meydana gelen, piyasa aksaklıkları ve dışsallıkları da kapsayan dönüşüm karşısında kurumsal iktisadın iş çevirilerine yönelik planlamacı fikirlerinin taraftar bulamayıp yerini Keynesyen fikirlere bırakmasıdır (Rutherford, 2001, s. 82-84).

Myrdal ise Büyük Buhan'la birlikte kurumsal iktisada yönelik ilginin azalmasını, kurumsal iktisatçıların karmaşık dünyalarına karşın, teorik okullardan gelen basitleştirilmiş bir makro modelin tercih edilmesine bağlamaktadır. Ancak Myrdal, iktisat biliminin de ekonominin kendisi gibi dögüsel bir yol izlediğini ve zaman içerisinde farklı düşünce sistemlerinin ön plana çıkacağına inandığını belirtmiştir (Myrdal, 1973b, s. 13-17)

3.1. Clarence E. Ayres ve Karl G. Myrdal'ın Çalışmaları

1929 Krizi sonrası Keynesyen yaklaşımın iktisadi düşünceye hâkim olduğu, kurumsal iktisadın ise taraftar kaybettiği dönemde kurumsal iktisadi düşünceyi ayakta tutan ve fikri dönüşüm sürecinin başlamasında öncü olan iktisatçılar da olmuştur. Bu kapsamda Ayres ve Myrdal'ın bağımsız çalışmaları önemli yer tutmaktadır.

Ayres, insanlık tarihi boyunca süregelen birikimli ilerlemeye vurgu yapar. Büyümenin bilim ve teknolojinin doğasında olduğunu, herhangi bir insani içgüdüsel eğilim nedeniyle değil, sürecin doğası gereği ortaya çıktığını vurgular. Mevcut bilgi, araç ve malzemeyi bir araya getirerek yeni icat ve keşiflere ulaşan insan zekâsı ve becerisidir. Ancak insan zekâsı çağlar boyunca sabit iken bilgi, beceri, araç ve malzemelerin birikimi süreklidir (Ayres, 1967, s. 5).

Ayres'e göre, geçmiş değişmezdir ve geçmişe olan bağlılığı ifade eden kurumsallaşma değişime dirençlidir. Keşifler, icatlar ve yeniliklerin ortaya çıkmasına yol açan süreç, sadece insanın yaratıcılığının daha önce var olan araç, malzeme ve fikirleri yenilik yaratmak için bir araya getirmesi ile sağlanmaz. Mevcut kurumsal sistemde bir miktar boşluk, zayıflık veya sınırlamayı gerektirir. Ayres, Batı Avrupa'nın dünyanın geri kalanından pozitif ayrışmasını kurumsal kabuğunun benzersiz derecede ince ve kırılğan olmasına, bu nedenle de devrimci değişime izin vermesine bağlamaktadır. Yani modern uygarlık, modern zamanlar boyunca kurumsallaşmayı kaldırmaktadır (Ayres, 1967, s. 6-8). Orta çağ Avrupası medeniyetini sanayi devriminin ebeveyni yapan şey, çağdaşlarına göre en genç, en az katı, asırlık kurumsal toz birikimleriyle daha az boğulmuş ve

değişime daha duyarlı olmasıdır (Ayres, 1944, s. 136-137).

Ayres'e göre, herhangi bir topluluğun ne kadar iyi olduğunu belirleyen şey o topluluğun ulaşabileceği teknolojik ilerleme derecesidir. Topluluk içi hiyerarşiyi belirleyen ise toplumun kurumsal yapısıdır. Bilimsel araştırmaları ve teknolojik icatların ardındaki gerçek sürece bakıldığında inanılmaz boyutlardaki keşifler ve icatların, "olumlu tesadüf" ten etkilendiği görülmektedir. Piyasa sistemi, Veblen'in dediği gibi, kurnaz ya da şanslı iş adamlarının bilimsel ve teknolojik gelişmelerin "intifa (kullanım) hakkını" almalarını mümkün kılmaktadır (Ayres, 1960, s. 52-54).

Ayres, ortodoks iktisadi düşüncenin teorik açıdan güçlü görünümüne karşın gerçek hayatta ortaya çıkan sorunları cevaplamakta yetersiz kaldığını belirtmiştir. Yalnızca fiyat sistemi merkezli olması, ortodoks iktisadın başarısızlığıdır. Bilgi birikimi, aletler, makineler, teknolojik beceriler ve organize toplumsal kurumlar da iktisadi sistemin anlaşılması için en az fiyat sistemi kadar önemlidir. Buna rağmen, iktisadi düşünce içerisindeki güçlü konumu ticari bir toplum için destekleyici bir çerçeve sunmasına, "serbest özel girişim" ve "sosyal sözleşme teorisi" gibi demokrasiyi destekleyici unsurlara ve sayıların bilimin dili olarak kabul edilmesi ve ortodoks fiyat teorisinin buna imlan sağlamasına bağlıdır (Ayres, 1952, s. 9-15).

Bilimin materyalizme yol açmaktan öte materyalizmin kendisi olduğunu belirten Ayres, sosyal bilimlerin gerçek anlamda bilimsel olabilmesinin bu varsayımı kabul ederek, uygarlığı maddi varlıkların bir dizi fiziksel aktivitesi olarak görmesiyle sağlanabileceğini öne sürmüştür. Söz konusu dönüşümü bilimsel ve hatta daha geniş bir tanımla teknolojik devrim olarak niteleyen Ayres, teknolojiyi bu dönüşümün kaynağı olan ve yanlısaları ortadan kaldıracak, etkili bir toplumsal güç olarak tanımlamıştır (Ayres, 1968, s. 38-39).

Ayres'in iktisadi anlayışında dikkat çeken bir diğer önemli nokta insan davranışlarının niteliğidir. Ayres, insan davranışının kısmen organik ve kısmen de sosyal olarak değil bir bütünlük içinde hem tamamen organik hem de tamamen sosyal olarak tanımlanması gerektiğini belirtmiştir. Tüm insan davranışları, herkes için aynı anlamda organik olarak koşullandırılmış ve sosyal olarak düzenlenmiştir (Ayres, 1944, s. 93). Teknoloji her şeyden önce insan davranışının bir türü, biçimi veya yönüdür. Önceden var olan organize davranış tarafından sosyal olarak koşullandırılan öğrenilmiş bir davranıştır (Ayres, 1952, s. 51).

Ayres, kendi kurumsal ikilemlerimiz hakkında daha derin bir anlayış kazandıkça toplumsal gerçeklere yönelik daha sağlıklı bir yapı oluşturulacağını belirtmiştir. Bu sayede iktisat bilimi yavaş yavaş bilim ve teknolojinin dinamizmine ve kurumsallaşmış geleneklerin ve sosyal yapıların pasifizmine dayanan bir tür birleşik alan teorisini paylaşmaya başlayacak ve bir değer teorisi ortaya çıkacaktır (Ayres, 1960, s. 61).

Geçiş döneminin bir diğer önemli figürü olan Myrdal, mensubu olduğu gelenekten kısmen farklılaşarak çalış-

malarında kalkınma ve eşitlik sorunlarına odaklanmıştır. Araştırmalarına teorik bir iktisatçı olarak başlayan Myrdal, zaman içerisinde kurumsal iktisada geçiş yapmış, bunun nedenini sorunların tek başına iktisadi, sosyolojik ya da psikolojik olmadığını, kompleks olduğunu görmeye başlamasına ve tarihsel bir perspektiften bakılması gerektiğine inanmasına bağlamıştır (Myrdal, 1978, s. 772).

Myrdal'ın çalışmaları incelendiğinde, bilinçli ve amaca yönelik politikalarla büyüme ve kalkınma sağlanabileceği düşüncesi göze çarpmaktadır. Burada bahsi geçen daha fazla bürokrasi ve ayrıntılı kontroller değil, iktisadi kalkınma için ulusal parametrelerin daha bilinçli ve daha önceden planlanmış bir kontrolüdür. Myrdal'a göre özel sektör, toplum zenginleştikçe yükselmesi gereken ve toplumun bütününe ilgilendiren kamusal ihtiyaçları karşılamak için bize yeterli olanak sağlayamaz. Dolayısıyla bu ihtiyaçların organize bir şekilde karşılanabilmesi için iktisadi ve siyasi kurumlar dönüştürülmelidir (Myrdal, 1967, s. 79-81).

Myrdal, az gelişmiş ülkeler üzerine yaptığı değerlendirmede büyüme hedefleri ile eşitlik ve sosyal adalet arasında bir çatışma olmadığı, aksine radikal eşitlikçi reformların, sürdürülebilir büyüme için gerekli ön koşul olduğunu ifade etmiştir (Myrdal, 1973a, s. 119). Az gelişmiş ülkelerin kalkınmalarına yönelik reformların hepsinin, daha büyük eşitlik ve daha yüksek üretim amacına hizmet etmek için planlanıp motive edilmesi ve reformların doğasında köklü kurumları dönüştürme girişimi olması gerektiğini belirtmiştir (Myrdal, 1973c, s. 46). Az gelişmiş ülkelerin kalkınmalarına yönelik servetin ve gelirin yeniden dağıtımına veya sermaye yardımına dayalı küresel çabaların ancak küçük etkiler doğuracaktır. Myrdal'a göre asıl sorun kaynakların kullanımındaki adaletsizliktir ve az gelişmiş ülkelerde kalkınma mümkün olamazsa, bu gelişmiş ülkelerdeki kaynak kullanımının azaltılmasına bağlıdır (Myrdal, 1989, s. 9-11).

3.2. Yeni Kurumsal İktisat

Kurumsal iktisada yönelik olarak azalan ilgi, kurumların iktisadi önemi üzerine yapılan çalışmalarda yeni arayışları da beraberinde getirmiştir. Bu doğrultuda ortaya çıkan yeni kurumsal iktisatla birlikte kendisine yeni bir hedef belirleyen ve yeni bir forma bürünen kurumsal iktisada yönelik ilgi yeniden artmıştır. Yeni kurumsal iktisat kurumların mikro temellerini analize dâhil ederek neoklasik iktisatla bir köprü kurmuş ve akademik kabullerle uyumlu bir rota çizmiştir.

Rutherford'a göre kurumsalcı düşüncenin yeniden canlanmasında neoklasik teorinin özündeki kurumsal içeriğin eksikliği etkili olmuştur. Teorik düzeyde yeni kavramlar ve analitik araçlar geliştirilmesi ve piyasa sonuçları ile düzenleyici alternatiflerin karşılaştırılmasına yönelik pratik bir zemin ortaya çıkması, söz konusu eksikliğin giderilmesine yönelik akademik çalışmalara olanak sağlamıştır. Farklı motivasyonlarına rağmen yaşanan gelişmeler araştırmacıları, eski kurumsal geleneğin parçası olan konularla ilgilenir hale getirmiştir. Karar verme, sınırlı rasyonellik ve beklenti-

ler üzerine çalışmalar da dâhil olmak üzere ekonomiyi daha makul bir psikoloji teorisine ulaştırmak için çok sayıda çaba mevcuttur. Ayrıca hukuk-iktisat ilişkisi, sözleşmeler, mülkiyet hakları ve işlem maliyeti gibi konular araştırmacıların yoğunlaştığı konular arasındadır (Rutherford, 2001, s. 186).

Yeni kurumsal iktisat, işlem maliyeti, sözleşme ve mülkiyet hakları olmak üzere üç temel unsur üzerine inşa edilmiştir. Standart neoklasik modeli tümden reddetmemekle birlikte, Coase'un, "firmaların neden var olduğu?" sorusunun göz ardı edilemeyeceği ve pozitif işlem maliyetlerinin ortadan kaldırılamayacağı konusundaki ısrarı, standart neoklasik modellerin merkezi bir varsayımına meydan okumuştur. Alternatif sunmaktan öte fiyat mekanizmasının yanı sıra, bilgi, teknoloji, bireyler, firmalar, işlemler, mülkiyet hakları, sözleşmeler, yasalar, devlet ve çevre gibi farklı etkenler altında arz talep dengesini açıklamaya çalışarak, standart paradigmayı çok farklı bir yapıya dönüştürmüş, genişletip değiştirmiştir (Ménard ve Shirley, 2014, s. 556). Yeni kurumsal iktisadın çerçevesinin oluşmasında Ronald H. Coase, Oliver E. Williamson ve Douglass C. North'un çalışmaları ön plana çıkmaktadır.

Coase'un iktisadi çalışmalarının temelinde mübadele ekonomisi içerisinde firmanın hangi şartlarda ortaya çıktığı yatmaktadır. Coase, firma kurmanın karlı olmasının temel nedeninin, fiyat mekanizmasını kullanmanın maliyeti olduğunu öne sürmüştür. Her mübadele işlemi bir sözleşmeye bağlı olacaktır ve işlemlerin karmaşık bir hal alması işlem maliyetlerini arttırmaktadır. Firmanın varlığı ise tüm sözleşmeleri ortadan kaldırmamakla birlikte azaltacaktır. Firmanın varoluşuna etki eden bir diğer faktör ise özellikle uzun vadeli sözleşme gerektiren durumlardaki belirsizliktir. Firmanın varlığı ve bağlı bulunduğu kurumsal çerçeve belirsizliği kısmen elimine edecektir. Bu şartlarda firma ölçeğini belirleyen unsur girişimcinin her ilave işlemin maliyeti ve getirisi dikkate alarak tertip etmeyi göze aldığı işlemlerin hacmiyle ilişkilidir (Coase, 1937, s. 390-394).

Coase, yeni kurumsal iktisadın iktisadi düşünceye katkısının, üretimin kurumsal yapısının iktisadi sistemin çalışması noktasında önemini göstermek olduğunu ifade etmiştir. Ana akım mikro iktisat büyük ölçüde fiyatların ve çıktılarının belirlenmesi üzerine kurgulanmıştır. Oysaki modern iktisadi sistemdeki kaynakların çoğu idari kararlara bağlı olarak firma içinde kullanılmaktadır ve iktisadi sistemin etkinliği büyük ölçüde bu organizasyonların, özellikle de modern şirketin ilişkilerini nasıl yürüttüğüne bağlıdır (Coase, 1992, s. 713-714).

Coase, piyasa merkezli fiyatlandırma sistemine de dikkat çekmiştir. Yürütülecek müzakereler, sözleşmelerin hazırlanması, denetimler ve anlaşmazlıkları çözmek için yapılan düzenlemeler işlem maliyetlerini oluşturmakta ve fiyatların oluşumuna etkilemektedir. İşlem maliyetlerinin teoriye dâhil edilmemesi, firmanın ortaya çıkması dâhil, iktisadi sistemin işleyişinin birçok yönünün görmezden gelinmesi anlamına gelmektedir. Piyasa sisteminde modern firmanın varlığı rekabetçi bir sistemde işlem maliyetlerini ne ölçüde düşük tu-

tabildiğine bağlıdır. Etkin bir iktisadi sisteme sahip olmanın yolu sadece piyasalar için değil aynı zamanda uygun büyüklükteki organizasyonlar için de planlamaya bağlıdır. Sorun, rekabetin sonucu olarak bu müdahalenin derecesinin ne olması gerektiğidir (Coase, 1992, s. 715-716).

Coase'a göre, pozitif işlem maliyetlerinin varlığı kabul edildiğinde bireylerin sahip oldukları haklar, yükümlülükler ve imtiyazlar büyük ölçüde yasanın belirleyeceği unsurlardır. Yasal sistem, iktisadi sistemin çalışması üzerinde derin bir etkiye sahiptir ve bazı açılardan onu kontrol eder. İktisadi etkinliğin seviyesi işlem maliyetlerinin düşük olduğu bir mülkiyet hakları sisteminin varlığına bağlıdır (Coase, 1992, s. 717-718). Mülkiyet haklarının tanımlanma şekli işlem maliyetlerini etkiler. Haklardaki herhangi bir değişiklik bireysel gelirler üzerinde muhtemel yeni bir etki oluşturacaktır. Bu çerçevede Coase, tüm taraflar için işlem maliyetlerini azaltmanın bir aracı olarak standart sözleşme formları uygulamasını önermiştir (Coase, 1974, s. 493-494).

Coase'un İktisadi düşünceye diğer bir katkısı herhangi bir iktisadi faaliyetin diğerleri üzerinde oluşturacağı zararlı etkiyi ifade eden "sosyal maliyet sorunu"dur. Coase burada, geleneksel yaklaşımın öngördüğü "A'nın faaliyeti B'ye zarar vermektedir, bu nedenle A'yı nasıl kısıtlamalıyız?" düşüncesinden öte bir durumla karşı karşıya olduğunu ifade etmiştir. Asıl karar verilmesi gereken soru; "A'nın B'ye veya B'nin A'ya zarar vermesine izin verilmeli mi?" olmalıdır. Çünkü asıl sorun daha ciddi zararlardan kaçınmaktır. Coase, bu duruma birkaç örnek ile açıklık getirmeye çalışmıştır. Bunlardan biri de doktor-şekerlemeci örneğidir. Söz konusu örnekteki temel problem şekerlemecinin kullandığı makinelerden çıkan gürültünün doktorun çalışmasına engel teşkil ettiği durumda nasıl bir regülasyon söz konusu olmalıdır? Burada karar verilmesi gereken konu daha az şekerleme ürünü arzı pahasına daha fazla doktorluk hizmeti sağlamaya değip değmeyeceğidir. Verilmesi gereken cevap ise elde edilen ile onu elde etmek için feda edilenin değerini bilmedikçe net değildir (Coase, 1960, s. 1-2).

Coase'a göre, hukuki kararlar ile iktisat biliminin olaylara bakışı birbirleriyle ayrılmaktadır. Her türlü zararlı etki durumunda iktisadi sorun, üretim değerinin nasıl en üst düzeye çıkarılacağıdır (Coase, 1960, s. 15). Çalışmalarında genel olarak göze çarpan zararlı eylemin ortaya çıkardığı maliyeti ortadan kaldırmaya yönelik her eylemin getiri ve maliyeti olduğudur. İktisadi açıdan temel problem, optimal çözümün hayata geçirilmesi ve hükümet faaliyetlerinin kapsamının ne olacağıdır. Ayrıca çözüme ilişkin eylemde toplumsal faydanın da dikkate alınması gerekliliğine vurgu yapılmaktadır.

Williamson, belki mühendislik kökenli olmasının da etkisiyle iktisadi çalışmalarında matematiksel bir yöntem tercih etmiştir. İktisadi analizlerde her ne kadar varsayımsal teorik altyapının başlangıç için iyi bir zemin oluştursa da anlaşmazlık, direnç, kargaşa ve insan doğası gibi gerekli koşulların analize dâhil edilmesi gerektiğini belirtmiştir (Williamson, 2010, s. 228). Toplumsal analizleri dört düzeye ayıran Williamson, yeni kurumsal iktisadın kurumsal çevre olarak

adlandırdığı, kısmen evrimsel süreçlerin ürünü olan ancak tasarım fırsatları da barındıran, anayasa, yasalar, mülkiyet hakları gibi resmi kuralları kapsayan ikinci düzey ve yönetim kurumlarının yer aldığı üçüncü düzey ile ilgilendiğini ifade etmiştir (Williamson, 2000, s. 596-600).

Williamson'a göre, kurumsal iktisadın modern karşılığı olan işlem maliyeti iktisadı, ekonomiyi organizasyon teorisine birleştiren ve sözleşme hukuku ile büyük ölçüde örtüşen disiplinlerarası bir girişimdir ve ağırlıklı olarak karşılaştırmalı analize dayanır (Williamson, 1979, s. 261). Herhangi bir sözleşme hukuku sisteminin amacını mübadeleyi kolaylaştırmaktır ve sözleşmeye dayalı ilişkileri tanımlamak için kritik boyutlar belirsizlik, işlemlerin tekrarlanma sıklığı ve yatırımların özgünlüğüdür (Williamson, 1979, s. 236-246).

Williamson'un ilgi gösterdiği bir diğer çalışma alanı "yönetişim"dır. Basit piyasa değişimine karşı yönetişim, sürekliliğin bir değer kaynağı olduğu devam eden sözleşme ilişkileridir. Yönetişim iktisadının kavramsal köşe taşları yönetişim, işlem maliyetleri, adaptasyon ve disiplinlerarası sosyal bilimdir. Burada temel problem devletin etkili bir hukuk sisteminin varlığı altında, özel düzene duyulan ihtiyacın nerede ortaya çıktığıdır. Williamson'a göre yasal koşullar ne olursa olsun özel düzen ekonominin performansının merkezinde yer alır (Williamson, 2005, s. 2-3).

Teknoloji ile yönetişim ve organizasyon arasındaki ilişkiye de vurgu yapan Williamson, teknoloji ve işlem maliyeti ilişkisini de analize dâhil etmiştir. Williamson'a göre, teknoloji iktisadi örgütlenme için ne tamamen belirleyici ne de alakasızdır. Organizasyonel olarak desteklenmeyen teknolojik yenilik avantaj sağlamayabilecektir. Asıl belirleyici unsurun işlem maliyeti tasarrufu olduğunu belirten Williamson, işlem maliyetlerinin hesaba katıldığı endojen bir teknolojik değişim teorisinin daha tatmin edici olacağını ileri sürmüştür (Williamson, 1988, s. 357).

Williamson'un üzerinde durduğu bir diğer mesele üretimin dikey entegrasyonudur. Williamson'un çıkış noktası, "geleneksel yaklaşımın teorik analizlerinde varsayıldığı gibi rekabetçi piyasaların işletilmesinin maliyetleri sıfırına neden entegrasyon söz konusudur?" sorusudur. Williamson'a göre, dikey entegrasyonun nedeni en düşük maliyete ulaşmak için basit bir verimlilik aracı olmanın ötesinde, bazen piyasa tarafından sağlanamayan aşabilecek bir koordinasyon potansiyeline sahip olmasıdır. Piyasa başarısızlığı ve piyasanın doğurduğu sözleşme ve işlem maliyetleri firmaları dikey entegrasyona yönlendirmektedir. (Williamson, 1971, s. 112-114).

Yeni kurumsal iktisadın üçüncü önemli temsilcisi North, çalışmalarında kurumların iktisadi hayatın içindeki önemi konusuna dikkat çekmiştir. Neo-klasik kuramın, ekonomi hakkındaki bilgimize katkı sağladığının, geliştirmekte olan ülkelere ilişkin yapmış olduğu piyasa analizleriyle bu yapıların anlaşılmasında önem arz ettiğinin açık olduğunu, ancak diğer taraftan kapitalizm öncesi etkinlikten uzak mübadele sistemlerinin binlerce yıl boyunca nasıl kalıcı olabildiğini açıklamakta yetersiz kaldığını belirtmiştir (North, 2010, s. 19).

North, modern kurumsal iktisadın iki temel önermeyle başladığını belirtmiştir. Bunlar mevcut teorik çerçevenin kurumların insanlar için mevcut olan seçim setini değiştirme biçiminin bir analizi ile bütünleştirilmesi ve bu çerçevenin kurumların temel belirleyicileri üzerine inşa edilmesi gerekliliğidir. Yeni kurumsal iktisat, kurumların herhangi bir toplumda ve zamanda piyasadaki aktörlere sınırlı bir tercih kümesi sunması bakımından neoklasik teorisinin geleneksel tercih setinden daha dar; yalnızca fiyat ve miktarı dikkate alan fiyat teorisinden ziyade, mal ve hizmetleri tanımlayan boyutları ve piyasa ajanlarının performanslarını da içermesiyle ve geleneksel neoklasik fayda fonksiyonundan daha geniş bir fayda fonksiyonu kapsamı yönüyle daha geniştir. Ayrıca hem siyasi hem de iktisadi bir sözleşme çalışması olduğundan, teori ve gözlemler arasında bir köprü sağlar (North, 1986, s. 230-231).

North, kuramlar kuramını insan davranışı ve işlem maliyeti teorilerini birleştirerek kurduğunu belirtmiştir. İşlem maliyetinin temel unsuru bilginin maliyetidir. Mübadeleyle konu olan varlığın değerli özelliklerini ölçme, hakları koruma, sözleşmenin yürürlüğe girmesi ve denetimi işlem maliyeti olarak tanımlanmıştır. İş bölümü ve uzmanlaşmadan doğan üretim artışı ile mübadeleden kazanç sağlanabileceği anlayışı iktisat kuramının temel yapı taşı olmuştur. Ancak bu süreçte mübadele sürecinin işlem maliyeti göz ardı edilmiştir. Milli gelirin yarıya yakını işlem maliyetinden oluşmakta iken analizin dışında bırakılması büyük bir boşluk oluşturmaktadır (North, 2010, s. 39-40).

North, rasyonel seçim modellerinin, neoklasik iktisat teorisinin temel varsayımları olan araçsal rasyonalite ve etkili pazarlar varsayımlarını temel aldıklarını ancak bu varsayımların gerçek dünyadaki tercihlere etki eden birçok faktörü ve karmaşık ilişkileri açıklamada yetersiz olduğunu belirtmiştir. Alternatif olarak pahalı bilgi, öznel modeller ve kusurlu anlaşmalar varsayımları üzerine kurulacak bir “siyasetin işlem maliyeti teorisi” önermiştir. Politikaların evrimini belirleyen şey insanlarca tasarlanmış formel-enformel kısıtları içeren kurumsal çerçevedir. Ekonomilerin uzun dönemli evrimini belirleyen kurumsal değişimin yolu, geçmişten gelen kısıtlamalar ve sürekli olarak bu kısıtlamaları değiştiren sayısız girişimci tercihinin sonuçlarıyla şekillenir. Patika bağımlılığı tarihin önemli olduğu anlamına gelir (North, 1990, s. 355-365). Ekonominin kurumsal gelişimini şekillendiren, kurumlar ve kuruluşlar arasındaki etkileşimdir. Kuruluşlar, belirli hedeflere ulaşmak için ortak bir amaç ile birbirine bağlanan bireylerden oluşur ve kurumsal matrisin sağladığı fırsatları yansıtır. Yani, kurumsal yapı korunsanlığı ödüllendirirse, korsan örgütler; üretken faaliyetleri ödüllendirirse, üretken faaliyetlerde bulunan kuruluşlar, yani firmalar ortaya çıkacaktır (North, 1994, s. 361).

North'un dikkat çektiği noktalardan biri de üçüncü tarafın sözleşmenin sonuçlarından etkilendiği durumdur. Sözleşme yaptırımlarının üçüncü kişileri etkilediği noktada sağlıklı işleyen kurumsal çerçeve ve etkili bir hukuk sisteminin önemi daha da belirgin bir hal alır (North, 2010, s. 50).

Tam bilgi dünyasında kurumlara ihtiyaç olmadığını belirten North'a göre işlem maliyetlerinin sıfır kabul edildiği durumda ticaret karlıdır. Fakat varsayımlardan sıyrılıp gerçek dünyaya dönüldüğünde ticaretten iki tarafın da kar elde edebilmesi sağlıklı işleyen kurumlara bağlıdır. Kurumlar sözleşmeye ilişkin bilgilere erişimi mümkün kılarak, sapmaları minimuma indirirler ve genellikle bilgiye erişimi ekonomik hale getirirler. Ayrıca kurumların bu özelliği kamusal bir üründür ve toplumun geneli fayda sağlamaktadır (North, 2010, s. 79)

North, iktisat tarihi ve iktisadi kalkınmanın temel meselesini, artan üretkenliği tetikleyerek ekonomik bir ortam yaratan siyasi ve iktisadi kurumların evrimini açıklamak olarak tanımlamıştır. Batı Avrupadaki yükselişi ve dünyanın geri kalanından ayrışmasının; işlem ve mübadele maliyetlerini düşüren teknik ve organizasyonel değişimler kaynaklı olduğunu ve bu yeniliklerin; sermaye hareketliliğini arttıranlar, bilgi maliyetlerini düşürenler ve riski yayanlar olmak üzere üç maliyet marjında gerçekleştiğini ifade etmiştir (North, 1991, s. 98-105).

İdeal kurumsal çerçeveyi, uyarlanabilir şekilde verimli olan çerçeve olarak tanımlayan North, demokratik politikalar ile iyi tanımlanıp, uygulanan mülkiyet haklarına sahip, merkezi olmayan piyasa ekonomilerini uyarlanabilir verimli kurumsal çerçeveye bilinen en yakın örnekler olarak göstermiştir. Ancak bu vasıflara sahip ekonomiler arasında dahi büyük farklılıklar ortaya çıkabilmekte olduğunu da ifade etmiş ve farklılıkların organizasyonel yapılar da değişikliklere neden olan farklı kurumsal çerçevelerden ve aktörlerin zihinsel modellerinden kaynaklandığını öne sürmüştür (North, 1992, s. 17).

4. KURUMSAL İKTİSADIN BUGÜNÜ VE GELECEĞİ ÜZERİNE

Veblen'in, kurumların kökeni, büyümesi, kalıcılığı ve çeşitliliğini Darvinci evrim yaklaşımı çerçevesinde ele alarak iktisadi olay ve olguları açıklama gayretiyle temellerini attığı kurumsal iktisat geleneğine olan ilgi zaman içerisinde azalmış ve iktisat bilimi bu çizgiden uzaklaşmıştır. Ancak bilim dünyasında son dönemde yaşanan gelişmelerin özellikle sosyoloji ve iktisat olmak üzere sosyal bilimlerde yeniden Darvinci bir eğilimin doğuşuna kapı araladığı görülmektedir (Hodgson, 2003, s. 88-95).

Kurumların iktisadi düzen içerisindeki yerine yönelik günümüzde ortaya konulan analizler eski kurumsal iktisat ve yeni kurumsal iktisat perspektifinde devam etmekte ve zaman zaman bu iki yaklaşımın yollarının kesiştiği görülmektedir. Kurumsal iktisat ekseninden yapılan son dönemde analizlerinde formel-enformel kuralların iktisadi düzen açısından etkisi ve önemi, kurumların iktisadi kalkınmadaki rolü, demokrasi, mülkiyet hakkı ve rasyonalite gibi kavramlar ön plana çıkmaktadır.

Samuels, iktisat mesleğinin temel ihtiyacının mikro ve makro teorisinin entegrasyonu, yasal konular ve piyasa eko-

nomisi arasındaki karşılıklı ilişkiye dair genel bir modelin oluşturularak hem piyasa hem de piyasa dışı (sosyalist) ekonomileri içeren genel bir modelin ve genel bir iktisadi kalkınma teorisinin inşası olduğunu belirtmiştir. Kurumsal iktisadın bu amaçlara ulaşmak için şimdiye kadar ulaşılandan daha yüksek genellemeye sahip kanunlar ve kavrayışlar üretebilecek bir konumda olduğunu ifade eden Samuels, bu amaçlara ulaşmanın önündeki birçok güçlüğü de dikkat çekmiştir. Öncelikle kurumsal iktisadın faaliyet alanı tüm zamanlardan daha geniş ve karmaşıktır. Sosyal sürecin aşırı entelektüelleştirilmesi söz konusudur ancak sürecin kendisi ne entelektüel ne de mekaniktir. Sosyal kontrole aşırı vurgu yapılmaktadır. Sosyal bilimlerin doğasında var olan ve pozitif analize baskın normatif düşünceler tehlikesi söz konusudur. Ve son olarak daha durağan bir dönüşümün söz konusu olduğu kurumsal yapı ile daha dinamik bir dönüşüm içerisindeki teknolojinin teorik bir çerçeve oluştururken doğru konumlandırılması ve aralarındaki ilişkilerin doğru yorumlanabilmesi oldukça zorlayıcı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Samuels, 1969, s. 70-72).

Kurumsal iktisadın temel açmazları yeni kurumsal iktisat için de geçerliliğini korumaktadır. Değişim ve dönüşümün modellenmesi oldukça karmaşık ve güç olmasının yanı sıra kurumsal kalitenin ölçümüne yönelik objektif kriterler belirlenmenin zorluğu yeni kurumsal iktisadın gelişiminin önündeki önemli engellerdir. Söz konusu problemler ayrıca ortak bir teorik çerçeve oluşturulmasını da zorlaştırmaktadır. Yeni kurumsal iktisadın geleceği bu engellerin aşılmasına bağlı gözükmektedir (Ménard ve Shirley, 2014, s. 556).

Tüm bu zorluklara rağmen günümüzde bilim dünyasında yaşanan gelişmeler, daha sağlıklı istatistiki veri tutulması, veri toplamayı ve analizi kolaylaştıran teknik ve teknolojik yeniliklerin geçmişe nazaran çok daha karmaşık ve kapsamlı modeller kurulmasına olanak sağlamaktadır. Bu durum disiplinler arası bir bakış açısıyla çok sayıda değişkeni dikkate alan kurumsal iktisat için önemli bir avantaj olarak görülebilir.

5. SONUÇ

Veblen'in öncü çalışmaları ile başlayan kurumsal iktisat geleneği, ana akım iktisada alternatif sunması açısından büyük önem arz etmiştir. Ancak Veblen sonrası takipçileri tarafından kurumsal iktisadın çerçevesinin ortodoks iktisadın keşiflerini de kapsayan bir şekilde genişletildiği görülmektedir. Tarihsel süreçte iktisadi anlayışın temelinde de var olan dönüşüm fikri, kurumsal iktisadın kendisi için de söz konusu olmuş, zaman içerisinde farklı bir noktaya evrilmiştir. Bu çalışmada kurumsal iktisadın bu dönüşüm süreci üç dönem olarak ele alınmakla birlikte, hem dönemler arası keskin sınırlar çizmek hem de ele alınan dönem için ortak bir bakış açısından söz etmek oldukça güçtür. Bunda kurumsal geleneğin çok disiplinli ve disiplinlerarası yapısı ile çok geniş bir araştırma alanını kapsamasının etkisi büyüktür.

Kurumsal iktisadın ortaya çıkışında Veblen'in kurumla-

rın evrimine, insan davranışlarının kaynağına iktisadi büyümenin temellerine yönelik analizleri önemli yer tutmaktadır. Veblen'in iktisadi anlayışında doğal düzenin varlığı tam anlamıyla reddedilmeyip doğal seçim üzerine kurulu, dinamik bir yapıda olan ve sürekli değişkenlik arz eden bir doğal düzen anlayışı söz konusudur. Kurumsal dönüşüm rassal bir çizgide gerçekleşmektedir ve geleceğe dair iradi bir değişiklik olası görülmemektedir. Commons ve sonraki dönemde North'un çalışmalarında ise Veblen'in aksine kurumlara dair bilinçli reformun mümkün olduğunu ve her değişim kontrol dışı olmadığına dair açıklamalar dikkat çekmektedir.

Kurumsal iktisadın ilk döneminde ortaya konan görüşlerde kurumların geçmişin bilgisine ve ihtiyacına göre şekillendiği ve iktisadi faaliyete ilişkin görüşlerin de içinde bulunan şartlara ve çevre etkisine temelden bağlı olduğu düşüncesi hâkimdir. Veblen'in, iktisat bilimiyle meşgul olan araştırmacıların, yaşadığı toplumdan ve çevreden etkilenerek edindiği eğilimlerin çalışmalarını yönlendirdiği ve Commons'un ekonomistin kendisinin de ortaya koyduğu amaçlı bilimsel faaliyetin parçası olduğu şeklindeki beyanlarına ek olarak Ayres, hakikate ulaşma noktasında aslolanın araştırmacının bir şekilde bu ön kabullerden sıyrılması ve kendini kendinden soyutlayabilmesi olduğunu belirtmiştir.

Kurumsal iktisada yönelik ilgi, Büyük Buhran ve II. Dünya Savaşı sonrası dönemlerde yaşanan olaylar karşısında politik açıdan kullanışlı argümanlar ortaya konulmamasının etkisiyle gerilemiştir. Bu dönem bir varoluş mücadelesinin yaşandığı fikri dönüşüm sürecidir. Kurumsal iktisadın inceleme alanı bu dönemde yeniden şekillenmiş ve yeni kurumsal iktisadın doğuşuna öncülük etmiştir. İktisadi kalkınma ve büyüme, firmanın varlığı, mülkiyet hakları, işlem maliyetleri, sözleşmeler gibi makro ve mikro iktisadi konular geçiş döneminin ve yeni kurumsal iktisadın analizlerinin merkezini oluşturmuştur.

Yeni kurumsal iktisat, saf teorik yapıdaki neoklasik iktisat ve kurumsal iktisadın eklenmiş hali olarak karşımıza çıkmakta ve adeta kurumsal iktisat ile neoklasik iktisat arasında bir köprü vazifesi görmektedir. Bu yönüyle yeni kurumsal iktisat Commons'ın kurumsal iktisadın kendinden önceki keşiflere karşı olmadığı yönündeki beyanının hayat bulmuş halidir. İşlem maliyeti, mülkiyet hakları ve sözleşmeler yeni kurumsal iktisadın analizlerinde oldukça önemli yer tutmaktadır. Bu üç başlık altında kurumsal iktisadın mikro temellerinin oluşturulduğunu söylemek mümkündür.

Kurumsal iktisadın bugününe geldiğimizde yapılan analizlerin oldukça geniş bir çerçevede hem eski hem de yeni kurumsal iktisadın bakış açısıyla ve fikri temelleriyle ilişki içerisinde sürdüğü görülmektedir. Bu durum ortak bir anlayışın oluşmasına engel olmakla birlikte, modern iktisadi anlayışa uygun şekilde araştırmacılara geniş bir faaliyet alanı sunmaktadır. Kurumsal iktisadın farklılık temelli bu zenginliği hemen her alanda geçmişe nazaran daha sağlıklı istatistiki kayıtların oluşmasının yanı sıra kapsamlı ve

karmaşık modellerin analizine imkân veren teknik ve teknolojik yenilikler sayesinde kurumsal iktisadi avantajlı bir konuma taşımıştır. Ayrıca hâkim iktisadi geleneğin küresel çapta yaşanan iktisadi ve siyasi istikrarsızlıkları açıklamada yetersiz kalması da alternatif yaklaşımlara alan açmıştır. Kurumsal iktisadın geleceğini bu avantajlar karşısında söz konusu akımın temsilcilerinin nasıl bir yol çizeceği belirleyecektir.

Ethics: There are no ethical issues with the publication of this manuscript.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declared no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Authorship Contributions: Concept: F.K., M.K.; Design: F.K., M.K.; Supervision: F.K., M.K.; Resources: F.K., M.K.; Data collection and/or processing: F.K., M.K.; Analysis and/or interpretation: F.K., M.K.; Literature search: F.K., M.K.; Writing Manuscript: F.K., M.K.; Critical review: F.K., M.K.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

KAYNAKLAR

- Ayres, C. E. (1944). *The Theory of Economic Progress*. The University of North Carolina Press.
- Ayres, C. E. (1952). *The Industrial Economy: Its Technological Basis and Institutional Destiny*. The Riverside Press.
- Ayres, C. E. (1960). Institutionalism and Economic Development. *The Southwestern Social Science Quarterly*, 41(1), 45–62.
- Ayres, C. E. (1967). The Theory of Institutional Adjustment. C. C. Thompson (Ed.), *Institutional Adjustment: A Challenge to a Changing Economy* (pp. 1–17). San Antonio: University of Texas Press. [CrossRef]
- Ayres, C. E. (1968). Gospel of Technology. H. M. Kallen ve S. Hook (Ed.), *American Philosophy Today and Tomorrow* (pp. 25–42). Books for Libraries Press.
- Brette, O. (2003). Thorstein Veblen's Theory of Institutional Change: Beyond Technological Determinism. *The European Journal of the History of Economic Thought*, 10(3), 455–477. [CrossRef]
- Coase, R. H. (1937). The Nature of the Firm. *Economica*, 4(16), 386–405. [CrossRef]
- Coase, R. H. (1960). The Problem of Social Cost. *The Journal of Law and Economics*, 3, 1–44. [CrossRef]
- Coase, R. H. (1974). The Choice of the Institutional Framework: A Comment. *The Journal of Law & Economics*, 17(2), 493–496. [CrossRef]
- Coase, R. H. (1992). The Institutional Structure of Production. *The American Economic Review*, 82(4), 713–719.
- Commons, J. R. (1919). *Industrial Goodwill*. McGraw-Hill Book Company, Inc.
- Commons, J. R. (1925). The Stabilization of Prices and Business. *The American Economic Review*, 15(1), 43–52.
- Commons, J. R. (1934). *Institutional Economics; Its Place in Political Economy*. The Macmillan Company.
- Commons, J. R. (1996a). *John R. Commons: Selected Essays* (Cilt 1-2). (M. Rutherford & W. J. Samuels, (Ed.)). Routledge.
- Commons, J. R. (1996b). Industrial Government. *International Labour Review*, 135(3–4), 281–286.
- Endres, A. M. (1985). Veblen and commons on Goodwill: a Case of theoretical divergence. *History of Political Economy*, 17(4), 637–649. [CrossRef]
- Hodgson, G. M. (2003). Darwinism and Institutional Economics. *Journal of Economic Issues*, 37(1), 85–97. [CrossRef]
- Ménard, C. & Shirley, M. M. (2014). The Future of New Institutional Economics: From Early Intuitions to a New Paradigm? *Journal of Institutional Economics*, 10(4), 541–565. [CrossRef]
- Mitchell, W. C. (1903). *A History of the Greenbacks: With Special Reference to the Economic Consequences of Their Issue (1862-65)*. The University of Chicago Press.
- Mitchell, W. C. (1910). The Rationality of Economic Activity. *Journal of Political Economy*, 18(3), 197–216.
- Mitchell, W. C. (1913). *Business Cycles*. University of California Press. [CrossRef]
- Mitchell, W. C. (1966). *Business Cycles: The Problem and Its Setting* (19. b.). National Bureau of Economic Research, Inc.
- Mitchell, W. C., King, W. I., Macaulay, F. R. & Knauth, O. W. (1921). *Income in the United States: Its Amount and Distribution (1909-1919)*. New York: Harcourt, Brace and Company.
- Myrdal, K. G. (1967). Adjustment of Economic Institutions in Contemporary America: The Trends of Changes Now Underway. C. C. Thompson (Ed.), *Institutional Adjustment: A Challenge to a Changing Economy* (pp. 70–84). University of Texas Press. [CrossRef]
- Myrdal, K. G. (1973a). Growth and Social Justice. *World Development*, 1(3-4), 119–120. [CrossRef]
- Myrdal, K. G. (1973b). Crises and cycles in the development of economics. *The Political Quarterly*, 44(1), 9–21.
- Myrdal, K. G. (1973c). Equity and growth. *World Development*, 1(11), 43–47. [CrossRef]
- Myrdal, K. G. (1978). Institutional Economics. *Journal of Economic Issues*, 12(4), 771–783. [CrossRef]
- Myrdal, K. G. (1989). The Equality Issue in World Development. *The American Economic Review*, 79(6), 8–17.
- North, D. C. (1986). The New Institutional Economics. *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, 142(1), 230–237.
- North, D. C. (1990). A Transaction Cost Theory of Politics. *Journal of Theoretical Politics*, 2(4), 355–367. [CrossRef]
- North, D. C. (1991). Institutions. *Journal of Economic Perspectives*, 5(1), 97–112. [CrossRef]
- North, D. C. (1992). *Transaction Costs, Institutions, and*

- Economic Performance*. International Center for Economic Growth.
- North, D. C. (1994). Economic Performance Through Time. *The American Economic Review*, 84(3), 359–368.
- North, D. C. (2010). *Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans* (2 b.). (G. Çağalı Güven, Çev.) Sabancı Üniversitesi.
- Rutherford, M. (2001). Institutional Economics: Then and Now. *The Journal of Economic Perspectives*, 15(3), 173–194. [CrossRef]
- Samuels, W. J. (1969). On the Future of Institutional Economics. *Journal of Economic Issues*, 3(3), 67–72. [CrossRef]
- Tilman, R. (1983). Some Recent Interpretations of Thorstein Veblen's Theory of Institutional Change. *Journal of Economic Issues*, 21(2), 683–690. [CrossRef]
- Veblen, T. B. (1898a). Why is Economics not an Evolutionary Science? *The Quarterly Journal of Economics*, 12(4), 373–397. [CrossRef]
- Veblen, T. B. (1898b). The Instinct of Workmanship and the Irksomeness of Labor. *American Journal of Sociology*, 4(2), 187–201. [CrossRef]
- Veblen, T. B. (1905). Credit and Prices. *Journal of Political Economy*, 13(3), 460–472. [CrossRef]
- Veblen, T. B. (1921). *The Engineers and the Price System*. B. W. Huebsch, Inc.
- Veblen, T. B. (1925). Economic Theory in the Calculable Future. *The American Economic Review*, 15(1), 48–55.
- Veblen, T. B. (2016). *Aylak Sınıfın Teorisi* (E. Kırmızıaltın & H. Bilir, Çev.) Ankara: Heretik Yayınları.
- Williamson, O. E. (1971). The Vertical Integration of Production: Market Failure Considerations. *The American Economic Review*, 61(2), 112–123.
- Williamson, O. E. (1979). Transaction-Cost Economics: The Governance of Contractual Relations. *Journal of Law and Economics*, 22(2), 233–261. [CrossRef]
- Williamson, O. E. (1988). Technology and Transaction Cost Economics. *Journal of Economic Behavior and Organization*, 10(3), 355–363. [CrossRef]
- Williamson, O. E. (2005). The Economics of Governance. *The American Economic Review*, 95(2), 1–18. [CrossRef]
- Williamson, O. E. (2010). Transaction Cost Economics: The Origins. *Journal of Retailing*, 86(3), 227–231. [CrossRef]